

491.82
N241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
OCT 27 1966

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XIII, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1963.

САДРЖАЈ

	Страна
1) М. Стевановић, За чување акценатског система књижевног језика	1—10.
2) М. Павловић, Структура семантичке мултиваленције	11—17.
3) Св. Марковић, Нека запажања о речнику у нашем новом правопису	18—47.
4) Б. Милановић, Употреба збирних бројева са именицама у множини	48—56.
5) А. Пецо, О неким „икавизмима“ ијекавског изговора	57—63.
6) Даринка Гортан-Премк, Синтагме с предлогом <i>до</i> с обзиром на својства предлога уопште	64—80.
7) Славко Вукомановић, О једној употреби предлога <i>на</i>	81—94.
8) Берислав М. Николић, Акцент изведених именица у српскохрватском језику (наставак)	95—114.
9) Језичке поуке	115—127.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

О ЈЕДНОЈ УПОТРЕБИ ПРЕДЛОГА *НА*

У часопису *Књижевност и језик* бр. 3 (1961) објављен је чланак Радмила Димитријевића „Примери рђавог стила“ у коме се расправља и о употреби предлога *на* у вези са именима места. Димитријевић се ту највише задржава на предлошко-именичкој вези *на Нови Београд* и *на Новом Београду*, за коју сматра да је погрешна и то из два разлога. Прво, Нови Београд је подигнут у равници, и као што се не вели: станујем *на Београду* тако не ваља рећи ни *на Новом Београду*. Друго, Нови Београд није подигнут на месту које се од раније тако звало, као што је случај са Бановим брдом, Карабурмом и слично, већ је добио то име „од именице Београд“.

Сматрам да целом овом питању треба дати на изврстан начин друкчије објашњење.

Мислим да је овде, наиме, један други моменат био одлучујући, па ћу зато покушати да цело питање размотрим са ширег становишта.

I

Предлози *на* и *у*¹, као што је познато, прецизирају месно значење падежа са којима се слажу (акузатив и локатив)². По тој својој општој семантичкој природи они стоје у изразитој опозицији. Предлог *на* најчешће долази када је потребно означити место на горњој површини онога што значи именица. Супротно овоме, пред-

¹ Разуме се да све што се овде износи за однос предлога *на* и *у* у вези са именима места у акузативу и локативу, важи и за однос предлога *са* и *из* у истој позицији у генитиву (види о томе [Стевановић], *Наш језик*, н. с., књ. III св. 9—10, стр. 333—335).

² Предлог *у* семантички се слаже још и са генитивом. Познато је међутим, да он овде, ни са гледишта порекла ни са гледишта значења, не долази у обзир.

лог у означава, пре свега, да је нешто смештено у унутрашњости онога што значи именица уз коју предлог у стоји.

Међутим, не треба изгубити из вида да се ова општа семантика предлога *на* и *у* у различитим реализацијама често неједнако манифестује. Тако, на пример, предлог *у* у конкретној примени може обележити, пре свега у зависности од значења саме именице, различите „градације“ унутрашњости — од херметичке или готово херметичке затворености (*у епрувети, у кофери, у соби и сл.*), па до свега онога што је окружено, оивичено, ограничено, што се у широком смислу може схватити као унутрашњост (*у долини, у граду, у трави и сл.*). Даничић зато с правом констатује да са овим предлогом „реч у седмом падежу показује да је оним што сама значи *обкољено* (подвукао С. В.) место где што бива“³.

С друге стране, предлог *на* понекад се употребљава и када не значи у буквалном смислу заузимање горње површине (*Живи на мору, Били смо на реци, Стоје на вратима и сл.*).

Сама околност што предлози *на* и *у* могу имати у оквиру својих општих значења различите нијансе, условила је могућност њихове напоредне употребе у на први поглед истој или сличној функцији. Такву употребу предлога *на* и *у* и њихову семантичку изнијансираност илуструју и ови Даничићеви примери: *Леже Мејра на меке душеке* и *Леже злато у меке душеке*; *Они иду на шанану лађу* (стр. 467) и *Већ госпођо ушетај у лађу* (531); *Свеже Соломуна и метне га на једна њросџа кола* (466) и *Жене и децу потрпа у кола* (531); *Она иде на Косово равно* (465) и *Није ласно у Косово поћи* (531). Јасно је да већ сама чињеница што су употребљени различити предлози говори да у овим паровима падежних синтагма нису речене исте ствари. На пример: кад се каже „*ићи на лађу*“ у представи је површина, простор на који се ступа, а „*у лађи*“ подразумева унутрашњост лађе и сл.

Сличних примера има и у савременом језику: *Стоје на дворишту* и *Стоје у дворишту*; *Публика је ушла у игралиште* и *Публика је ушла на игралиште* и сл.

То су, као што се види, увек случајеви када се због самог природног, материјалног изгледа места уз одговарајући појам може јавити подједнако оправдано и предлог *на* и предлог *у*. За уопштавање предлога *у* или *на* у оваквим и сличним везама од

³ Даничић, Синтакса, 635.

посебног је значаја значење и смисао именице, синтагме и целе реченичне ситуације. Поучан је у том смислу Даничићев пример — познати стихови из народне песме: Од руке му ништа не родило/
 Ни у *иољу* бјелица шеница/ Ни у *брду* винова лозица⁴, где се предлошко-именичка конструкција у *брду* јавља у специфичном значењу. Овде у *брду*, очигледно, не значи у унутрашњости брда, већ на једној бочној страни, површини брда. То значи да се овде схвата оно што је у датом тренутку смештено у оквиру једне стране као да је унутар те стране. Тако је једино могуће овде разумети употребу предлога *у*. Јер овде предлог *на* није долазио у обзир, пошто *на брду* има друкчије значење, тј. на горњој површини брда.

Према томе, ако се овде хтело предлозима прецизније обележити место, онда *на брду* за оба ова значења (за бочну страну и горњу површину брда) није било довољно. Предлог *у* могао је бити употребљен у оваквој служби (која, разуме се, није излазила из оквира његових семантичких могућности) зато што је цео контекст спречавао да се значење у *брду* = „на бочној страни брда“ помеша са значењем у *брду* = „у унутрашњости брда“.

Овове типу припадају и примери из народног говора: Ено оваца у *брду*, Био сам у *Сиранама* (топоним), Стоји у *сирани* и сл. — где се опет предлогом *у* обележава смештање на површини стране брда и сл., али са доминантном представом о положају у оквиру те стране.

Ово нам још једном показује колики је значај појединачних употреба у којима се реализују значења предлога *на* и *у*.

Међутим, треба нагласити да се овде не ради о некаквој унутрашњој, семантичкој еволуцији и измени основног месног значења предлога *на* и *у*, већ је оваква употреба ових предлога условљена целом структуром синтагме, односно значењем саме именице. Значајно је, дакле, за овакав правац развитка што је сам спољашњи, материјални изглед истог места давао могућности да се оно једном схвати као површина (са предлогом *на*), а други пут као унутрашњост у оквиру површине (са предлогом *у*).

На том принципу извршено је, вероватно, уопштавање предлога *на* у конструкцијама: Станује *на* Булевару револуције, *на* Зеленом венцу, *на* Обилићевом венцу и сл., — за разлику од:

⁴ Синтакса, 636.

Станује у Улици пролетерских бригада, у Сарајевској, у Васиној улици и других сличних конструкција, јер именица, „улица“, наиме, подразумева унутрашњост, а „булевар“ површину.

II

У савременом српскохрватском језику појединачна, самостална насеља — места (град, село) са гледишта употребе предлога *у* и *на* не могу се потпуно идентификовати са именима појединих градских насеља у саставу истога града.

Познато је, наиме, да је данас у првом случају стандардни облик *у* + име места у акузативу и локативу (у Сарајево, у Ниш, у Ваљеву, у Обреновцу и сл.), а да се много ређе јавља предлог *на* (*на* Цетиње, *на* Ријечи, *на* Сушаку и сл.).

Међутим, уз исте падеже од имена појединих делова града, градских насеља у саставу истога града, обрнута је појава. Ту најчешће данас долази предлог *на* + име у акузативу и локативу: *на* Дорћол, *на* Карабурму, *на* Вождовцу, *на* Сењаку (делови Београда), *на* Грбавицу, *на* Бјелавама (делови Сарајева), *на* Пилама, *на* Плочама (делови Дубровника), *на* Царину, *на* Луци (делови Мостара) и сл. Једино у посебним случајевима као, на пример: у Горњем граду, у Доњој чаршији, у Старом граду, у Доњој махали, у Циганској махали и сл. — редовно долази предлог *у* (о овоме в. ниже).

Да би се са више сигурности могло говорити шта представља ова генерализација предлога *на* уз имена појединих делова града, претходно је потребно покушати одредити порекло предлога *на* у оном првом случају, тј. уз имена засебних, самосталних насеља — места (*на* Ријеку, *на* Цетињу и сл.).

Већ је у нашој науци констатовано да овде предлог *на* обично долази уз имена места која се налазе на неком брду, узвишењу или на обали реке, језера и сл.⁵

⁵ Тако, на пример, Ј. Вуковић мисли да ово важи „за имена места-градова и села која се налазе, по природи земљишта, на узвишењем терену — на терену коме се обично прилази из места нижих по надморској висини“ (Питања савр. књиж. језика I, 1949, 75). Слично мисле и М. Стевановић (Грамматика за више разреде гимназије, Београд, 1957, 375), М. Храсте (Језик, III, 70—72), А. Пецо (Књижевност и језик, 2, 1962, 107—111) и др.

Овој несумњиво тачној констатацији треба додати да се предлог *на* јавља и у другим случајевима, тј. када се место не налази на неком узвишењу⁶.

Прво питање што се у вези са овим јавља јесте има ли предлог *на* овде данас неко посебно значење или је то остатак старих односа, где је предлог *на* семантички био потпуно испуњен и мотивисан? Поставља се, дакле, питање треба ли из тога што се предлог *на* данас најчешће употребљава уз имена места која су на неком узвишењу закључити да је у питању еволуција, измена његовог основног значења и да предлог *на* у оваквим везама значи *над*, *изнад* и сл.? Свакако да не треба.

Нема никакве сумње да данас синтагма с предлогом *на*: Живим *на* Цетињу значи исто што и синтагма с предлогом *у*: Живим у Нишу. У првом случају, наиме, смисао је: Становник сам Цетиња, у другом: Становник сам Ниша. Или: Рођен сам *на* Цетињу = Цетињанин сам, као: Рођен сам *у* Нишу = Нишлија сам. То постаје нарочито очигледно ако се узме у обзир да се данас место предлога *на* овде може увек употребити и предлог *у*: у Цетиње, у Ријечи и сл. Ово нам несумњиво показује да су предлози *на* и *у* у овој употреби постали синоними.

Према томе, јасно је да семантика предлога *на* у поменутих и сличним конструкцијама не стоји ни у каквој директној вези са „узвишенијим тереном“. Вероватно да ни по пореклу предлог *на* није носилац таквог значења. Када би, наиме, данас предлог *на* стајао у било каквој семантичкој условљености од висинског положаја места уз чије се име јавља, када би, дакле, такво значење било карактеристично за разматране конструкције, било би онда логично очекивати да се уз акузатив и локатив свих имена насељених места која се налазе на брду или било каквом узвишењу јави предлог *на*. С друге стране, у том случају тешко би било објаснити употребу предлога *на* уз имена неких насељених места која нису подигнута на брду (в. код Милетића, loc. cit.).

Не улазећи овде у свестрану анализу овог питања, за чије је коначно решење, разуме се, потребно и испитивање знатног броја старих писаних споменика и дубље познавање и проучавање ети-

⁶ За то би се могли навести неки примери из народног говора уз имена локалних и мање познатих места. Види о томе код Б. Милетића, Црмнички говор, СДЗБ, IX, 525—526.

мологије појединих имена насељених места, нарочито оних уз која долази предлог *на*, ја ћу овде изнети само једну начелну претпоставку о томе.

Чињеница што се у савременом српскохрватском језику предлог *на* овде јавља у функцији у којој се јавља и предлог *у*, упућује нас да његову семантичку мотивисаност тражимо у прошлости, тј. да узимамо у обзир првобитне односе када је предлог *на* у овом односу могао бити употребљен у свом правом месном значењу.

Као полазну позицију за такво објашњење изгледа да је најлогичније узети претпоставку по којој је у свим случајевима где се у овом односу јавља предлог *на* он некада долазио уз имена ненасељених места⁷. Тек касније ту је подигнуто насеље које је задржало старо име. Првобитно је, према томе, постојала потпуна хармоничност између семантике предлога *на* и његове употребе у датом контексту, тј. уз одговарајућу именицу. Касније, када су подигнута насеља на тим местима (а која су и даље задржала старо име), нарушен је тај првобитни склад и предлог *на* је тако изгубио своју ранију семантичку мотивисаност.

На такав развитак упућују имена неких насељених места која долазе са предлогом *на*, а где је и данас јасно да су то првобитно били називи ненасељених места. Такав случај је, на пример, са именима места: *Ријека*, *Рудник*, *Широки Бријег*, *Вучји До*, *Тромећа*, *Главице* (село у околини Гацка), *Зборна Гомила* (село у околини Гацка) и сл.

Поставља се сада питање: Зашто се предлог *на* до данас сачувао обично уз имена места која су на неком брду, узвишењу, на обали реке, језера и сл.?

Највероватније је да је томе разлог што се и после подигнутих насеља на тим местима још дуго чувала представа о брду, реци, језеру и сл. То ћемо илустровати једним примером. Постоји у Херцеговини село Чемерно које је подигнуто на истоименом брду. Још и данас поред села у свести тамошњих људи живи представа и о брду. Тако, на пример, каже се: Живе *на* Чемерно, Идем на конференцију *на* Чемерно, али исто се тако вели: Копаће се тунел кроз Чемерно, Када смо силазили низ Чемерно (брдо) и сл. Као

⁷ Такву концепцију о пореклу предлога *на* уз имена градских насеља износи и Димитријевић у свом чланку. Види о томе и напомену у граматици Брабец-Храсте-Живковић на страни 224 (*Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1954).

што се види, постоји данас осећање и за брдо и за село. Првобитно је, вероватно, било: Идем *на* Чемерно, Био сам *на* Чемерну (брдо). Касније је могло бити: Подигли су кућу (куће) *на* Чемерну, Настанили су се *на* Чемерну и сл., а затим: Рођен је *на* Чемерну, Живи *на* Чемерну и сл. Сличан процес смо могли имати и у другим случајевима.

Што је дакле предлог *на* уз имена насељених места у оваквим случајевима најчешћи, то се може објаснити тиме што је и после подигнутог насеља на томе месту стара конструкција остала, јер је и тада представа о брду, језеру, реци била врло жива. Није зато нимало случајно што је највећи број имена која су преузела насеља од ненасељених топонима овога типа (тј. да им је у основици име реке, брда, језера и сл.). Ти су топоними због своје топографске изразитости, свакако, били од посебног значаја и у одређеној средини свима су били добро познати.

Такав случај, разуме се, није могао бити са оним местима која су подигнута у равници, на некој мањој пољани, јер је насеље ту од почетка постајало централна, главна представа. Зато је оно обично и добивало ново име.

На тај начин су се на једној страни старо име и конструкција, са предлогом *на*, много раније језички формирана и традиционална, могли одржати и до данашњег дана, пошто су на истом месту и даље остали и река, и језеро, и брдо и сл. На другој страни такве равнотеже није било пошто је са развитком насеља све више долазило до „асимилације“ ранијег земљишта у новом насељу⁸.

Једино ако је у овом другом случају насеље примило име од неког топонима са којим се семантички слагао предлог *на* или уз које се конструкција с предлогом *на*, с било којих разлога,

⁸ То никако, разуме се, не значи да и у овом случају многа насеља нису могла преузети име од неког насељеног места. Али осим предлога *на* долазио је сада у обзир (за разлику од имена места подигнутих на брду, узвишењу, обали реке, језера и сл., где смо имали само предлог *на*) и предлог *у*, јер се и он у овом случају могао семантички слагати са топонимом од кога је насеље преузело име. Према томе, предлог *у* који је, видели смо, данас доминантан уз имена самосталних насељених места могао је бити ту добивен углавном на следећа три начина: 1) ако је насеље примило име од топонима са којим се у широком смислу семантички слагао предлог *у*, као, на пример, у Таранин Долу, у Зовом Долу или ако би се развило насеље у Кошутњаку, онда би се, свакако, говорило: Станујем у Кошутњаку (а не *на* Кошутњаку), како се данас једино и говори; 2) ако је насеље тек касније добило своје име-дакле, ако није преузело име од неког другог топонима; 3) ако се уместо првобитне конструкције са предлогом *на* (*на* Ријеци) јави и аналошка, новија конструкција (*у* Ријеци).

довољно учврстила и постала традиционална, она се и до данас могла одржати. Интересантни су у том погледу примери: *Живи на Косову* (има и у Косову), *Био сам на Вучјем Долу* и сл.

Разуме се, да се све ово што се предлога *на* тиче односи на његово порекло уз имена насељених места. Касније су се ту могли јавити друкчији односи, нове контаминације и укрштања.

Природно је претпоставити да је овде представа о предлогу *на* све више „бледела“ како се ширио појам о насељу. Конструкција са предлогом *на*, према томе, могла је бити озбиљније поколебана тек када је свест о насељу (као последица његовог ширења и развитака) постала доминантна. То, разуме се, не значи да су се већ тада овде лако могли јавити нови односи. Стара конструкција са предлогом *на* једном језички утврђена и фиксирана, механички се још дуго одржавала у контексту са одговарајућом именицом⁹. Али то је, свакако, био први услов да се овде јави предлог *у*. Јер предлог *на* је тек тада потпуно изгубио своју ранију семантичку мотивисаност. Међутим, стара конструкција је и даље остала, али сада са новим значењем (са значењем које имају конструкције с предлогом *у*). Ту се, напореда с њом, према другим случајевима (*у* Ваљеву, *у* Београду, *у* Сарајеву и сл.), а у складу са новим значењем ових назива, могао јавити и предлог *у*. Тако се десило, као што то у језику често бива, да су за исто значење добивене две различите конструкције: са предлогом *на* (*на* Ријечи) и предлогом *у* (*у* Ријечи).

⁹ Интересантно је илустрације ради упоредити конструкцију *на* Широком Бријегу и *у* Лиштици. Познато је да су то два имена по којима је одскора позната иста варош у Херцеговини. Као што се види, уз именицу Широки Бријег долази предлог *на*, а уз именицу Лиштица у истом значењу употребљава се предлог *у*. Што се тиче саме представе о насељу, она је, нема никакве сумње, и у једном и у другом случају данас иста. Али у првом случају (*на* Широком Бријегу) традиционално се у језику чува стара конструкција. У другом случају (*у* Лиштици) међутим, сам назив Лиштица је нов, па је природно што су се ту без тешкоћа могли јавити нови односи, који су са гледишта семантике именице Лиштица и предлога *у* потпуно нормални и стоје у пуној значењској хармонији. С друге стране, овај пример нам показује колико је нецелисходно покушавати да се у савременом језику употреба предлога *на* у овим везама објасни висинским положајем тих места. Када би, наиме, у савременом језичком осећању у томе одлучивала виша или нижа површина на којој се место налази, онда би требало очекивати да се према *на* Широком Бријегу јави и *на* Лиштици, а не *у* Лиштици, како је данас једино обично. Међутим, не треба искључити могућност да се данас јави и *на* Лиштици, али само као аналошка иновација добивена према *на* Широком Бријегу које је у језику још живо.

Данас се у језику савременог поколења поларизација предлога *на* и *у* у овим конструкцијама теоретски може манифестовати на неколико начина:

- 1) са искључивом или доминантном употребом предлога *на*;
- 2) са искључивом или доминантном употребом предлога *у*;
- 3) са напоредном, још потпуно неиздиференцираном употребом предлога *на* и предлога *у*.

У представника прве конструкције (*на* Ријеци), као што се види чува се старо стање.

У представника друге конструкције (*у* Ријеци) треба претпоставити асоцијативну везу са конструкцијом: *у* Нишу, *у* Београду и сл. (где долази искључиво предлог *у*) као доминантну.

И, најзад, у трећем случају подједнако је типично колебање између старе, традиционалне конструкције (*на* Ријеци) и нове, асоцијативне (*у* Ријеци).

Вероватно ће убудуће језичка пракса овде све више ићи у прилог предлога *у*. Јер, видели смо, данас је у савременом српско-хрватском језику за исказивање таквог односа типичан предлог *у*. То је једна од његових основних употреба.

С друге стране, предлог *на* овде представља појединачне остатке једног старог односа, који је, као што се из претходне анализе види, прекинуо потпуно везу са ранијим значењем и данас се семантички потпуно изједначио са конструкцијом с предлогом *у*. Осим тога, данас конструкција са предлогом *на* постаје све више типична уз имена појединих делова истог града, уз имена појединих градских насеља.

III

Већ је речено да у савременом језику постоји знатна разлика у употреби предлога *на* и *у* уз имена самосталних насеља (град, село) и појединих насеља у саставу истога града. У првом случају данас је доминантна употреба предлога *у*. У другом случају, међутим, врло је типичан предлог *на*.

Што се тиче порекла предлога *на* и *у* овом другом случају (тј. уз имена градских насеља), најприродније је претпоставити да је он првобитно долазио са својим основним значењем (*на* горњој површини). То значи да су некада сва имена градских насеља уз која се данас употребљава предлог *на* имала друкчије значење.

То су, такође, била имена земљишта на коме није било насеља. Касније, када су подигнута насеља на тим местима, стара конструкција са предлогом *на* остала је.

Питање је сада само у томе како је дошло до овако широке употребе предлога *на* уз имена појединих делова града.

Ја мислим да нам ова распрострањеност предлога *на* у овом односу још једном показује основаност већ изнете тезе о његовом пореклу. Наиме, сасвим је природно претпоставити да је у највећем броју случајева баш код градских насеља сачувано старо име места на коме је насеље подигнуто. То су обично била имена градске периферије на којој су касније подизана насеља и постепено се ширио град. Она су, дакако, од раније становницима тога града била довољно позната и у језичкој комуникацији честа. Зато су, рецимо, изрази: *на Карабурми*, *на Сењаку*, *на Звездари*, *на Чукарици* и сл. у тој фази били семантички потпуно оправдани. До значењске дисхармоније између предлога *на* и именице дошло је тек касније — када је ту подигнуто насеље. Али како насеље није касније мењало своје име, то је првобитни однос са предлогом *на* и даље остао. У прилог овој тези иду примери: у Доњем граду, у Старом граду, у Горњој чаршији, у Циганској махали, у Горњем шехеру, у Доњем шехеру и сл. — где се редовно употребљава предлог *у* (а не *на*) иако су то називи појединих делова града. Зашто се овде врши генерализација предлога *у*? Зато што су сва ова и слична имена, као што се види из самог карактера тих назива, секундарног порекла — настала тек после подигнутих насеља, па је њиховом значењу одговарала једино употреба предлога *у*.

Чињеница што на једној страни имамо: *на Ријечи*, *на Руднику*, *на Широком Бријегу*, *на Вучји До*, *на Главице*, *на Чемерно*, *на Зборну гомилу* — дакле, редовно предлог *на* уз имена места која су првобитно била називи ненасељених локалитета или апелативи — и на другој страни: *у Доњем граду*, *у Старом граду*, *у Горњој чаршији*, *у Циганској махали*, *у Горњем шехеру*, *у Доњем шехеру* — дакле, редовно предлог *у* уз имена градских насеља која су „секундарног“ порекла, упућује на закључак да често навођена теза о пореклу предлога *на* уз имена насељених места (било појединачних, било у саставу истога града) има и своју стварну основу.

Што се тиче Новог Београда, само је привидно тачно да он није подигнут „на неком месту које се од раније тако звало“. И

име Нови Београд и конструкција *на* Новом Београду језички су били формирани пре него што је подигнуто истоимено насеље.

Према томе, принципски нема готово никакве разлике, са гледишта порекла предлога *на*, између конструкције *на* Новом Београду и, рецимо, конструкције *на* Карабурми и других сличних образовања. Ако је, наиме, првобитно било име Карабурма, па касније подигнуто насеље на томе месту, онда је исто тако првобитно било и име Нови Београд, па је тек касније створено насеље на томе месту.

Сем тога, можда за учвршћивање конструкције *на* Новом Београду и сл. треба узети у обзир још једну околност. Када је, после ослобођења почела масовна изградња Новог Београда, било је то велико омладинско градилиште. Место на коме данас израста нови део главног града у време омладинских радова било је пусто, ненасељено. Је ли тада било могуће рећи: Радимо у Новом Београду? Свакако да није. Јер Новог Београда није било, он је тек тада почињао да се ствара, била је само пространа ледина. Радови су се изводили на њој, а не у њој. Сасвим је зато разумљиво што је тада могло да се јави једино *на* Нови Београд и *на* Новом Београду.

С друге стране, не треба изгубити из вида да је за брзо ширење конструкције *на* Новом Београду имало изузетног значаја што је Нови Београд било име омладинског градилишта општејугословенског карактера. Тада се често у целој земљи могло чути: Када ћете *на* Нови Београд, — Јеси ли био *на* Новом Београду, — Када се враћате *са* Новог Београда и сл. — где је Нови Београд живео у представи, пре свега, као јавна омладинска масовна акција и манифестација. А познато је да се за исказивање таквог и сличног односа у вези с масовним, јавним манифестацијама у нашем језику редовно употребљава предлог *на*: *на* митинг, *на* слет, *на* прославу, *на* приредби, *на* градилишту, *на* паради, *на* смотри и сл.

Касније, када је ту подигнут знатан део новог насеља стара конструкција (*на* Новом Београду) и даље је остала.

Поставља се питање: има ли неких стварних разлога да изразе *на* Нови Београд, *на* Новом Београду (а у вези с тим и *са* Новог Београда) сматрамо као некњижевне и као примере рђавог стила? По моме мишљењу — нема.

Видели смо, наиме, да су изрази *на Нови Београд*, *на Новом Београду* и *са Новог Београда* постали потпуно у духу нашега језика и да су у првој фази када су се јавили семантички били потпуно мотивисани. То је прво. Друго, несумњиво је да се Нови Београд данас осећа (и све више ће се осећати) као интегрални део Београда¹⁰.

Потпуно је онда разумљиво да је конструкција *на Новом Београду* у принципу једнака са конструкцијама: *на Карабурми*, *на Вождовцу*, *на Сењаку*, *на Звездари* и сл. — где, такође, редовно долази предлог *на*¹¹. Па и када све ово не бисмо посматрали тако, већ када бисмо Нови Београд третирали као посебан град, једном учвршћену конструкцију са предлогом *на* (*на Новом Београду*) не би требало силом потискивати и оспоравати јој књижевну вредност, пошто би она у том случају могла да се доведе у везу са конструкцијом: *на Цетињу*, *на Ријеци*, *на Сушаку* и сл.

Главна два разлога које Димитријевић наводи за доказ своје тезе (први: што је Нови Београд подигнут у равници и други: што је добио име по граду који већ постоји — по Београду, дакле) мени нису довољно убедљиви. Што се првог тврђења тиче, мислим да из целог претходног расправљања излази да предлог *на* у овом односу данас не стоји ни у каквој вези и семантичкој условљености од висинског положаја места уз чије се име јавља. Предлог *на* је, у ствари, овде увек остатак једног ранијег односа у коме је постојао потпуни семантички склад између предлога и именице.

Против друге тезе говоре примери: Станујем у Мостару (град у Херцеговини) и Станујем *на* Мостару (део Београда). Иако је овде узето исто име за град у Херцеговини и за један део града Београда, сасвим је обично и нормално што се једном ту јавља предлог *у*, а други пут предлог *на*. Штавише, овде предлози *у* и

¹⁰ Упореди на пример: Градиће се зграда ЦК СКЈ *на* Новом Београду близу Новог моста. Нови Београд је данас, у ствари, појам не само за насеље него за цео урбанистички и грађевински терен од Бежанијске косе до Аде и Новог моста. Нема зато никакве сумње да ће Нови Београд у будућности све више чинити једну целину са старим делом града.

¹¹ Било би, можда, интересантно испитати да ли и у којој мери конструкција са предлогом *на* у савременом језику постаје карактеристична као диференцијално-семантички знак уз имена појединих делова истога града — будући да је ту данас нарочито честа — за разлику од предлога *у* који је типичан уз имена самосталних насеља (град, село). Чињеница да у овом првом случају данас не долази до експанзије предлога *у*, свакако, у том погледу нешто значи.

на долазе као спољашња обележја која диференцирају значење у свему осталом истоветне реченице.

И на крају, може се поставити питање: зашто се јавило у Новом Травнику, у Новој Зеници, а не *на* Новом Травнику, *на* Новој Зеници?

Ја мислим да ту нема ништа необично и да нам управо ти примери показују како треба разумети ширење предлога *на* уз Нови Београд и уопште конструкцију са предлогом *на* у другим случајевима. Констатовали смо да у свим случајевима где се данас у овом односу јавља предлог *на* он представља остатак раније семантичке усклађености предлога и одговарајуће именице. Такав случај је био, као што смо видели, и са конструкцијом *на* Новом Београду, која је када се у језику јавила била, са гледишта значења предлога *на* и именице Нови Београд, сасвим „правилна“.

Међутим, када је реч о конструкцији у Новом Травнику, у Новој Зеници и сл., треба одмах рећи да смо ту од самог почетка имали друкчије односе. Ту није постојало првобитно широко познато име терена или градилишта које се звало Нова Зеница или Нови Травник, као што је био случај са Новим Београдом. Нови Травник и Нова Зеница добили су те називе тек пошто су ту постала насеља. Сасвим је зато логично што се овде од самог почетка учврстио предлог *у* (у Новом Травнику, у Новој Зеници) јер предлог *на* никада није ни долазио у обзир. То, у ствари, значи ако је конструкција *на* Новом Београду, са гледишта порекла, адекватна конструкцији *на* Карабурми, онда су и изрази у Новој Зеници, у Новом Травнику, у Новом Сарајеву, адекватни конструкцији: у Горњем граду, у Доњем шехеру и сл., где се, видели смо, употребљава једино предлог *у*. Према томе, и евентуални приговор граматичкој и стилској нормативности израза *на* Новом Београду и *на* Нови Београд који би полазио од конструкције: у Новом Травнику, у Новој Зеници и сл., не би могао бити оправдан и довољно документован. Такав приговор не би могао бити оправдан и када цело ово наше доказивање не би било до краја лингвистички тачно изведено и убедљиво. Нешто што се у језику проширило и што је настало у његовом духу и у складу са његовим законима — а што је несумњиво случај са конструкцијом *на* Новом Београду — не може бити некњижевно и пример „рђавог стила“. Гонити га

силом из увек живог организма и кретања језичког нема никаквог оправдања.

Када би изрази *на Новом Београду* (у вези с тим и *са Новог Београда*), упркос њихове широке употребе, могли бити примери „рђавог стила“?

Прво, ако би били начињени према лошим страним узорима; друго, ако би били изразити провинцијализми и дијалектизми и, треће, ако се конструкција *на Новом Београду* не би могла наслонити на сличне конструкције у нашем језику, као што су: *на Карабурми, на Вождовцу, на Дедињу, на Чукарици, на Мостару* и сл. 'А сви ови и слични изрази не сматрају се уопште некњижевним.

Несумњиво је зато да је и овде најбоље, као што се иначе чини у другим сличним случајевима, оставити унутрашњем, спонтаном развитку језика и језичкој пракси, живом говору да да предност једној (*на Новом Београду*) или другој (*у Новом Београду*) конструкцији. Нема зато, мислим, никаквог стварног разлога да конструкцији *на Новом Београду* и сл. вештачки оспоравамо стилску и граматичку нормативност. Ако бисмо друкчије поступили, онда је несумњиво да бисмо исто тако морали поставити питање: нису ли и изрази *на Карабурми, на Ријеци* и сл. примери „рђавог стила“? На основу свега што је овде о томе изнесено јасно је да нису.

Славко Вукомановић